

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 6.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.2>

УДК 330.2

A. O. Maslov,

*д. е. н., професор, професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4910-5837>*

ІНСТИТУЦІЙНІ СЕРЕДОВИЩА, ЇХ ЯКІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

A. Maslov,

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Economic Theory, Macro- and Microeconomics,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

INSTITUTIONAL ENVIRONMENTS, THEIR QUALITY AND DEVELOPMENT PROSPECTS

У статті показано, що поряд із економічними, соціальними та психологічними факторами, все зростаючого впливу на індивідів та соціуми набувають інституціональні фактори та інституціональна економічна теорія, що особливо важливо для формування нової інституційної структури суспільства та економіки, а отже – якісних інституційних середовищ,

орієнтованих на розвиток. У статті досліджено сутність категорії “інституція” як правила гри, зокрема, розкрито зміст основних трьох видів інституцій – формальних та неформальних, а також механізмів примусу. Важливу увагу приділено інституційним змінам, зокрема, типології інституційних середовищ, їх якості. Показано важливість необхідності з’ясування перспектив розвитку інституційних середовищ, виходячи з потреб і завдань, які стоять перед національною економікою. Розглянуто сприятливі та несприятливі інституційні середовища, особливості функціонування державного сегменту інституційного середовища, проблеми і значення системи трипартизму та солідарної праці.

The article shows that, along with economic, social and psychological factors, institutional factors and institutional economic theory are gaining increasing influence on individuals and societies, which is especially important for the formation of a new institutional structure adequate to the current stage of development of society and economy, and thus - a high-quality institutional environment focused on development. The article investigates the essence of the category "institution" as a rule of the game, in particular, the content of the main three types of institutions - formal and informal, as well as coercive mechanisms - is revealed. It is shown that institutions play an important role in the functioning of society and its economic component in the new institutional tradition, and D. North was one of the first researchers to interpret the historical process, primarily in terms of the evolution of institutions and institutional structure. Important attention is paid to institutional changes, in particular, to the typology of institutional environments and their quality. It is noted that the appropriate ways of regulating contractual relations in public life and the functioning of its economic system are provided by the institutional structure which organically combines various elements and subsystems of a highly complex socio-economic system into a single whole and determines the nature of their

interaction and behavior in various situations. It is the institutional structures that form a favorable institutional environment for the action and interaction of system elements that create the basis for stable and stationary functioning of the system. It is the formation of favorable institutional structures and institutional environments in transitional or, more precisely, in young market economies, including Ukraine, that is one of the most important tasks of our time. The author shows the importance of clarifying the prospects for the development of institutional environments based on the needs and challenges facing the national economy. Favorable and unfavorable institutional environments, peculiarities of functioning of the state segment of the institutional environment, problems and importance of the system of tripartism and solidarity labor are considered.

Ключові слова: *інституції, інституційна теорія, інституційне середовище, інституційні середовища, інституційна структура, сприятливі інституційні середовища, несприятливі інституційні середовища, державний сегмент інституційного середовища, ринкова трансформація постсоціалістичних країн, трипартизм, солідарна праця, повоєнне відновлення економіки України, європейська інтеграція України.*

Keywords: *institutions, institutional theory, institutional environment, institutional environments, institutional structure, favorable institutional environments, unfavorable institutional environments, state segment of the institutional environment, market transformation of post-socialist countries, tripartism, solidarity labor, post-war economic recovery of Ukraine, European integration of Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зростання значення інституційних чинників при трансформаційних процесах зумовлюється наданням українській

економіці статусу ринкової (30.12.2005), входженням України до Світової Організації Торгівлі (16.05.2008 р.), а також європейським спрямуванням українського розвитку як стратегічної мети України з подальшим її входження до Європейського Союзу, що набуло відповідного інституційного закріплення в Конституції України. Так, із 21 лютого 2019 року українську Конституцію змінено, а норми щодо стратегічного курсу України на набуття членства в Європейському Союзі та в НАТО закріплено у преамбулі Основного Закону, трьох статтях та перехідних положеннях [1]. А 23 червня 2022 року, на фоні повномасштабного вторгнення в Україну військ РФ, Україна отримала статус країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, після того як всі країни члени ЄС проголосували за його надання. Якщо з практичної точки зору це пов'язано з повоєнним відновленням економіки України після перемоги України проти російської агресії, то з інституційної точки зору це означає тривалий період копіткої практичної роботи по гармонізації вітчизняної суспільної та економічної інституційної структури до СОТівських критеріїв та європейських інституційних зразків, що сприяє поліпшенню якості національного інституційного середовища в контексті європейської інтеграції України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні ми можемо спостерігати в середовищі вітчизняних економістів відродження інтересу до інституціоналізму та дослідження інституціональної проблематики, тобто до ширшого використання в економічному аналізі неекономічних, нематеріальних факторів. Можна відзначити певний сплеск українських інституціональних досліджень і публікацій, де розглядаються інституційні проблеми економічної теорії та практики у сучасних трансформаційних процесах, а серед авторів А.А. Чухно [15], В.М. Геєць [6], В.Д. Базилевич [2], Т.В. Гайдай [4], А.А. Гриценко [5; 7], П.М. Леоненко [8], В.М. Мандибура [9], О.П. Нестеренко [3], А.О. Маслов [2; 10; 11] та інші. Говорячи про завдання які постають сьогодні перед українською економічною наукою, можна сказати, що нам необхідно розвивати

нові напрями досліджень, які аналізували б еволюцію інституційної структури суспільства та економіки сучасної України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в тому, що інституціональна проблематика в дослідженні суспільних і економічних процесів та явищ не обмежується тими традиційними питаннями, які стосуються інституцій (як правил гри) та їхньої структури, установ та організацій (як учасників гри за правилами, чи навпаки, без їх дотримання), інституційних структур, проблем опортуністичної поведінки, тіньової (позалегальної) економіки тощо. Можна сказати, що однією із білих плям, яка залишилась осторонь інституційних досліджень, є проблема аналізу понять «інституційне середовище» та «інституційні середовища», їхньої типологізації, виявлення їхніх різноманітних характерних ознак, а отже – їхніх якостей. Важливим також є необхідність з'ясування перспектив розвитку інституційних середовищ, виходячи з потреб і завдань, які стоять перед національною економікою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан економічної теорії на початку XXI сторіччя характеризується загальним визнанням значних проблем у галузі економічної теорії, й насамперед у її панівному неокласичному напрямі. Навіть найактивніші прибічники панівної течії в економічній теорії – мейнстрім економікс – не можуть сьогодні заперечувати значних ускладнень чи нездатність неокласики пояснити сучасні постіндустріальні тенденції, трансформаційні процеси на пострадянському просторі тощо. Поряд із економічними, соціальними та психологічними факторами, все зростаючого впливу на індивідів та соціуми набувають інституціональні фактори та інституціональна економічна теорія, що особливо важливо для формування нової, адекватної сучасному етапу розвитку суспільства та економіки інституційної структури, а отже – якісних інституційних середовищ, орієнтованих на розвиток. Саме дослідження

еволюції інституційної структури, процесу формування сучасних високоякісних інституційних середовищ ще не набули на сьогодні належного розвитку і все ще залишаються на периферії економічних досліджень, що й зумовлює актуальність розглядуваної проблеми.

Способи регламентації договірних відносин у суспільному житті та функціонуванні його економічної системи забезпечує *інституційна структура*, яка органічно поєднує в єдине ціле різноманітні елементи і підсистеми складної соціально-економічної системи та зумовлює характер їхньої взаємодії і поведінки в різноманітних ситуаціях. Саме інституційні структури, що утворюють сприятливе інституційне середовище для дії і взаємодії системних елементів, створюють основу стабільного і стаціонарного функціонування системи. Формування сприятливих інституційних структур та інституційних середовищ в перехідних, або, точніше – в *молодих ринкових економіках*, у тому числі і в Україні, є одним із найважливіших завдань сучасності.

У функціонуванні суспільства та його господарської складової в новій інституціональній традиції важливе місце належить інституціям. Інтерпретацію історичного процесу, насамперед, з точки зору еволюції інституцій та інституційної структури здійснює Д. Норт.

У центрі нової інституціональної дослідницької традиції перебуває поняття *інституції*, тобто контрактних утворень, спрямованих на отримання вигід від обміну і поділу праці, або іншими словами – правил гри у суспільстві. Формально – *інституції* – створені людьми обмеження, що надають людським взаємовідносинам форму і структурують стимули в галузі політичного, соціального та економічного обміну, про це йдеться у широко відомій книзі «Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки» (1990 р.) [16], яку в 2000 р. було опубліковано українською мовою [12].

Погляд Д. Норта на економічний розвиток та на економічну історію як на процес, у якому нинішнє і майбутнє пов'язані з минулим безперервністю

інституцій, допомагає глибше розібратися у проблемі. *Розроблені людьми інституції неможливо побачити, відчутти, доторкнутися і навіть виміряти.* На відміну від попередніх дослідників (Р. Коуза та інших), Д. Норт рішуче відокремлює поняття «інституція» і «організація». Інституції можуть бути *неформальними* (договори, угоди, добровільно взяті на себе норми поведінки, неписані кодекси честі, гідності, професійної самовідданості, традиції, звичаї, різного роду соціальні умовності тощо), *формальними* (конституції, закони, різні офіційно закріплені норми права, судові прецеденти, адміністративні акти), та інституції третього виду – *вид та ефективність дотримання правил*, або – вид та спосіб забезпечення ефективності функціонування формальних та неформальних правил (див. рис. 1).

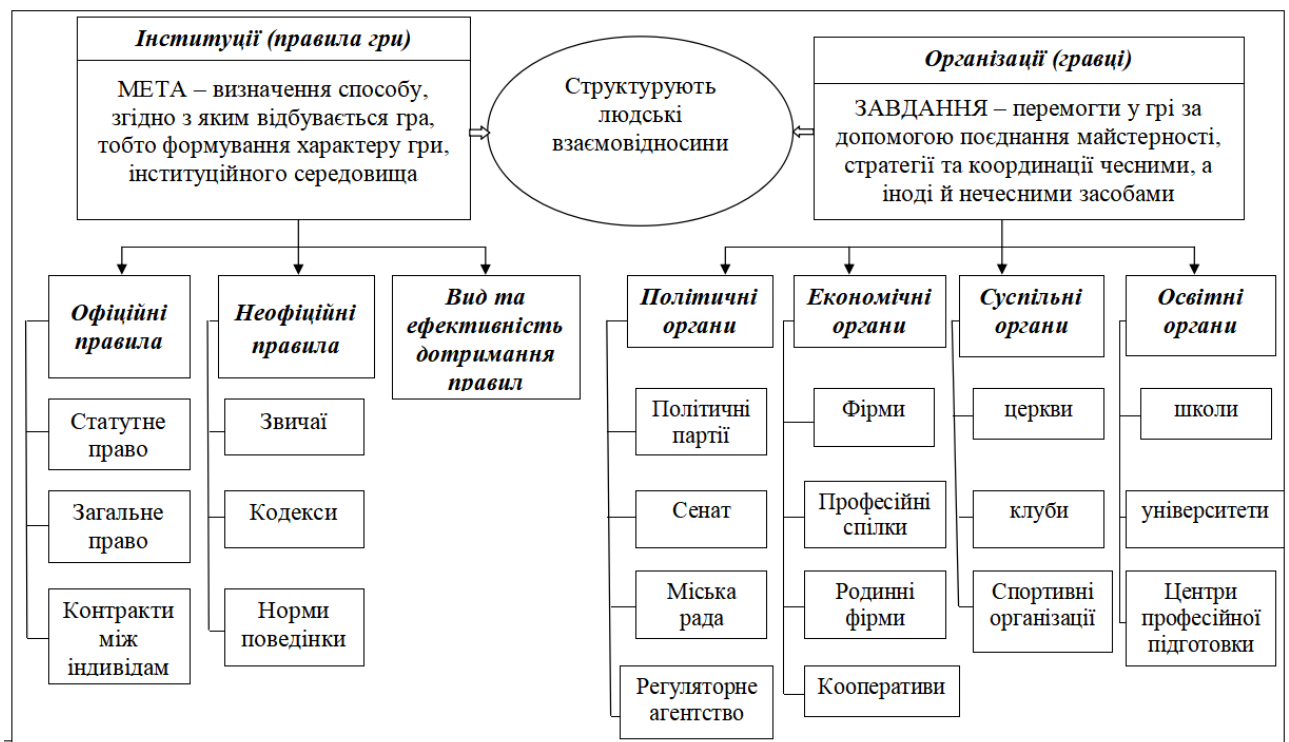

Рис. 1. Класифікація інституцій та організацій за Д. Нортом

Джерело: складено автором; див. [11, с. 1236].

Стан інституціональної рівноваги Д. Норт визначає як ситуацію, коли ніхто з агентів не зацікавлений у перебудові діючого набору інституцій, а отже

й інституційної структури (з урахуванням витрат, яких їм при цьому довелося б зазнати). Але чи завжди такий стан буде одночасно і ефективним? *Саме це становить центральну проблему всієї нової економічної історії.*

На думку Д. Норта, політичним ринкам органічно притаманна тенденція виробляти на світ неефективні права власності, що ведуть до стагнації і занепаду. Якщо навіть якісь «правила гри» підживляють добробут суспільства, але при цьому призводять до перерозподілу багатства на користь тієї чи іншої могутньої групи, вони, не дивлячись ні на що, будуть встановлюватися і зберігатися. Саме це положення теорії прав власності є надзвичайно актуальним для сучасної України, коли неефективні власники не дбають про створення ефективних організаційно господарських форм.

Інституції та інституційні структури виступають фундаментальними факторами функціонування економічних систем в довгостроковій перспективі, вирішуючи проблеми кооперації між людьми, зменшуючи невизначеність шляхом встановлення стійкої, хоча й не обов'язково ефективною структури взаємодії між ними.

Тому, вирішальне значення для економічної політики мають правильні уявлення реформаторів про ці обмеження та дозвільні процедури, формальні та неформальні інституції, тобто та інституційна структура та те інституційне середовище, яке вони утворюють. Якість економічної та політичної моделі при цьому залежить не тільки від здатності пояснити стан справ, що склався, але і від можливості передбачити ситуацію на найближче майбутнє.

Саме від якості інституційних середовищ залежать умови, що створюються ними, і поділяються на сприятливі та несприятливі. Сприятливі інституційні середовища справляють позитивний вплив на соціально-економічну систему, а *показниками сприятливої якості інституційних середовищ* є: посилення стану соціальної рівноваги; вирівнювання невинуватеної диференціації доходів населення; інтегруюча дія на

господарський механізм; підвищення атмосфери солідарності в суспільстві; сприятливий вплив на становище основних соціальних груп; створення та підтримання умов солідарної праці, у тому числі скорочення майнової диференціації населення, боротьба з кримінальністю та корупцією.

У свою чергу, несприятливі інституційні середовища справляють негативний вплив на соціально-економічну систему, а *показниками несприятливої якості інституційних середовищ* є: наявність у соціальній системі «в'язких» середовищ; наявність «порожніх» середовищ; поліпшення становища будь-якої соціальної групи за рахунок погіршення становища інших груп, «розхитування» системи; зниження ефективності системних зв'язків; виникнення колізій у відносинах між елементами системи; посилення негативного «ефекту тертя».

Основними аспектами трансформаційної діяльності суспільства у напрямі поліпшення якості інституційних середовищ є: розвиток одних інституцій – наявних, чи нових, які виникають; коригування інших інституцій у напрямі посилення їхніх позитивних ефектів; відмова від третіх інституцій, які виявляють чи провокують негативний вплив на систему.

Серед несприятливих інституційних середовищ можна виокремити «в'язкі» та «порожні» середовища. Так, *«в'язкі» інституційні середовища характеризуються* надмірним ускладненням та затягуванням адміністративних процедур при вирішенні господарських, соціальних та інших питань, а також відсутністю достатнього ефективного стимулювання корисних системних зв'язків.

У свою чергу, *«порожні» інституційні середовища властиві як для планово-директивної, так і для ринкової економіки.* Для «порожніх» інституційних середовищ планово-директивної економіки з централізованим управлінням *характерними є, по-перше, «зависання» ліберальних заходів при*

відсутності заборонних заходів та неможливості використання нових умов, а по-друге – наявність надміру жорсткої системи управління.

«Порожні» інституційні середовища ринкової економіки з ліберальною політикою *характеризуються* наступними моментами: систематичним недотриманням формальних інституцій; безперервним «латанням» державного та місцевих бюджетів, що супроводжується проблемами наповнення дохідної частини бюджету та системними випадками нецільового використання бюджетних коштів тощо; багаточисельними випадками, які часто носять системний характер, невиплат та затримки зарплат та різноманітних соціальних виплат; «зависання» економічної та соціальної політики, зокрема в питаннях інтенсифікації інвестиційних процесів, банкрутства банків, існування банків-одноденок; репатріація капіталів за кордон (в офшорні зони) тощо.

Прикладами «порожніх» інституційних середовищ в ринковій економіці можна вважати ті умови, в яких відбувалося становлення малого та середнього бізнесу в Україні в 1990-х роках, коли інституційне середовище характеризувалося також інституційними пастками та інституційними порожнечами (інституційним вакуумом), що у свою чергу доповнювалося несприятливим адміністративним кліматом, неадекватною політикою держави, браком обігових коштів у великих підприємств, що зокрема, було результатом політики стримування грошової маси за допомогою монетаристських заходів.

Необхідно зазначити, що інституційні середовища в перші роки незалежності України, в 1990-х – на початку 2000-х років, не набули належного розвитку. Пояснювалося це тим, що, *по-перше*, структури, які склалися до 2001 року, недостатньо забезпечували регулювання економічної поведінки елементів системи в інтересах суспільства, а *по-друге* – була відсутня більш-менш міцна спільність інтересів основних соціальних груп внаслідок значної сегментації українського суспільства з характерними діаметрально протилежними інтересами.

Отже, в результаті цього, створення інституцій, діяльність яких забезпечувала б очікування, які поділяло б все суспільство, за цих обставин було ускладнено, чи просто неможливо.

Елементи ринкової інфраструктури, що виникали і стихійно з'являлися, а деколи – їхні тимчасові субститути – знаходилися під впливом небагатьох вибраних економічних агентів. Наприклад: товарні біржі, органи приватизації, комерційні банки, ваучерні фонди, фінансові піраміди, приватизація природних монополій тощо мали свою проолігархічну спрямованість.

Говорячи про типологію та перспективи розвитку інституційних структур та інституційних середовищ в період становлення в Україні ринкової економіки, необхідно зазначити наступне. *По-перше*, не зовсім коректно на перше місце в інституціональній системі ставити приватну власність. *По-друге* – недооцінювалася роль держави як головної інституції в економіці перехідного типу. *По-третє* – в західному переліку установ та організацій занадто перебільшене місце займали фінансові організації, які важливі, але роль яких в системі все таки все-таки є похідною від головних проявів її життєдіяльності – в першу чергу виробничої діяльності і підтримання сприятливого соціального клімату.

Інституційне середовище перехідного періоду в українських пострадянських реаліях можна розглядати як сукупність чотирьох сегментів: *державна, недержавний сектор, освіта та професійна підготовка*, а також *громадські організації*, які впродовж перехідного періоду визначальним чином впливали на характер і перспективи соціально-економічного розвитку України.

Характеризуючи *державний сегмент інституційного середовища*, можна виокремити «жорстку» і «гнучку» його частини. «*Жорстка*» частина *інституційного середовища (структури)* складається з: 1) держсектору – підприємства загальнодержавної власності та автономної республіки Крим (до моменту тимчасової окупації); 2) бюджетний сектор – оборона, освіта, культура

та мистецтво, охорона здоров'я та соціальне забезпечення, наука, управління, житлово-комунальний комплекс (до роздержавлення та приватизації).

До «гнучкої» частини інституційного середовища (структури) належать: 1) національна ідеологія, яка повинна об'єднувати суспільство – українська національна ідея; 2) концепція і довгострокова стратегія економічного та соціального розвитку. Україна за період незалежності мала дві стратегії – 1994 [13] та 2004 [14] років. З 2016 року Україна живе, по суті, без стратегії, якщо не брати до уваги певні кроки, які здійснені в цьому напрямі у 2021 році; 3) державна політика – яка повинна бути стійкою і досить зрозумілою для населення, і в перші роки незалежності України пройшла еволюцію від «скажіть, що нам будувати...» адміністрації Л. Кучми до «10 кроків назустріч людям» В. Ющенко, у тому числі бюджетна політика 2005 року стосовно «соціального бюджету», противники якого назвали «бюджетом проїдання»; 4) стабільна і «прозора» правова і правоохоронна система; 5) ефективний захист соціально слабо захищених прошарків населення.

У свою чергу, інституційні середовища можна розглядати як основні (базисні), допоміжні (підтримуючі) та «інституції впливу». Зокрема, основні (базисні) інституційні середовища, це стійкі функціональні утворення, до яких можна віднести власність, підприємництво, конкуренцію.

Зокрема, елементами інституційного середовища, яке підтримує соціальну рівновагу в суспільстві є: 1) національна тристороння соціально-економічна рада, або система трипартизму, як постійно діючий орган, який створюється Президентом України з метою ведення соціального діалогу. До ради входять по 20 представників: від профспілок – як представницьких органів робітників, представницьких органів роботодавців – Федерації роботодавців України, яка створена в листопаді 2011 року, та органів виконавчої влади – як представників держави; 2) установи та організації соціального захисту

населення; 3) органи, що контролюють рівень майнової диференціації в суспільстві (у т. ч., приватизація, як інструмент).

Одним із основних інституціональних регуляторів виробничих відносин в ринковій економіці є система трипартизму, економічними агентами якої є держава, приватнопідприємницький сектор та наймана праця. Саме розвиненість трипартизму в ринкових економіках багато в чому допомагає їм долати ті соціальні тертя, які виникають, зокрема, знаходити компроміси між працею і капіталом.

Важливим показником сприятливої якості інституційних середовищ є солідарна праця, або «солідаризм», який може претендувати на роль загальнодержавної ідеології, про що свідчить економічна історія розвинутих країн зі значним досвідом сталого розвитку.

Стійкими умовами для добровільного солідаризму (є ще квазісолідарна праця) є наступні. *По-перше*, «чесність правителів», або їх рівне відношення до всіх соціальних і етнічних груп, відмова від лобіювання інтересів, підтримання клімату в країні, спрямованого проти розкрадання національних багатств, тощо.

По-друге, контроль держави за діяльністю недержавних фінансових установ, які мають справу з заощадженнями та інвестиціями населення, сприяння посиленню довіри до цих установ. Зокрема, інвестування коштів населення в реальну економіку також сприяє солідаризації суспільства. Також зміцненню партнерських відносин населення з державою сприяє політика контролю держави над цінами на товари першої необхідності.

По-третьє, створення і підтримка в країні «чесної конкуренції», з необхідністю вивчення і використання досвіду інших країн.

Перелічені умови доходять до індивіда у вигляді прав, що законодавчо закріплені, і найважливішими фундаментальними життєвими правами індивіда є: забезпечення основних соціальних потреб особистості – охорона здоров'я, освіта, культура тощо; умови для кар'єрного зростання індивіда у відповідності

до його особистих професійних планів; впевненість у соціальному захисті при втраті працездатності чи по старості завдяки гідному державному забезпеченню; зниження рівня адміністративного тиску на населення тощо.

Солідарну працю також забезпечують такі базові економічні поняття як «потреба» та «інтерес», які в даному випадку потрібно розглядати як особистісні мотиви життєдіяльності індивіда. Зменшення, або й зовсім зникнення мотивації до подальших трудових зусиль зумовлюється несприятливим інституційним середовищем, що у свою чергу призводить або до трудової міграції, або ж до примирення з ситуацією, що склалася, до рутини як звичного способу життєдіяльності. В гіршому варіанті це може супроводжуватися погіршення умов життєдіяльності, збідніння та люмпенізації.

Покращення якості інституційного середовища може відбуватися у двох напрямках, як «знизу», так і «згори». Як з локальних соціумів, з місцевого самоуправління, проведення децентралізації, яким в Україні завершилася восени 2020 року, і результати якої ще потребують свого вивчення і узагальнення. Але вже можна ствердно сказати, що децентралізація посприяла покращенню якості інституційних середовищ як локально, на місцях, так і на загальнодержавному рівні.

Необхідно також зазначити, що поряд зі стійкими умовами для добровільного солідаризму є також *фактори, що перешкоджають встановленню в суспільстві атмосфери солідарної праці* і руйнують елементи такої співпраці, яка вже склалася. Такими факторами є: 1) різка сегментація суспільства на окремі групи, які або мало пов'язані спільними інтересами, або протистоять один одному; 2) наявність помітних проявів соціальної напруги; 3) нерівномірна «винагорода» різних соціальних груп від спільних зусиль по забезпеченню поступального розвитку системи.

Результатом цього є становлення та тривале функціонування несприятливих інституційних середовищ, і поява тривалої інституціональної та соціально-економічної проблеми у вигляді різко вираженої соціальної нерівності, олігархії та плутократії. І без створення сприятливих інституційних середовищ, ці проблеми неможливо вирішити.

Особливо важливим це є з огляду на євроінтеграційні процеси України, які, на нашу думку повинні завершитися в короткостроковій перспективі повноправним членством України в ЄС. На нашу думку це може бути реалізовано за наступних трьох умов.

По-перше, збереження державності України у протистоянні російській агресії.

По-друге, здійснення в Україні системних соціально-економічних реформ інституційного й інноваційно-технологічного характеру, а отже – максимальне наближення вітчизняного інституційного середовища до європейського. Стосовно цієї умови, то отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, що є лише першим кроком, свідчить про те, що на шляху до вступу в ЄС Україні необхідно здійснити системні соціально-економічні реформи інституційного та інноваційно-технологічного характеру, які й забезпечать необхідні передумови для створення якісного інституційного середовища, а отже, його максимального наближення до європейського інституційного середовища. Європейським Союзом було надано ряд вимог, які Україна повинна виконати на шляху до європейської інтеграції, а саме: посилення боротьби з корупцією; проведення реформи Конституційного Суду України; продовження судової реформи в Україні; антиолігархічний закон; здійснення боротьби з відмиванням коштів; “Закон про медіа” (приведення медіа законодавства у відповідність до європейського); зміна законодавства про національні меншини. Саме виконання цих вимог Європейського Союзу і передбачає внесення відповідних змін у законодавство

України та налагодження механізмів виконання даного законодавства у контексті поліпшення якості вітчизняного інституційного середовища.

I, *по-третє*, збереження і необхідність розширення ЄС.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Таким чином, відсутність тісного взаємозв'язку між нагальними потребами вітчизняної господарської практики під час трансформаційних процесів при переході від планово-директивної до ринкової економіки в українській економіці з початку 90-х років ХХ ст. та теоретико-методологічними здобутками економічної теорії, зокрема нової інституціональної економічної теорії, більше того – недостатня затребуваність економічної теорії як теоретико-методологічної основи для розробки економічної політики та відповідної її реалізації в ході господарської практики, безоглядне слідування рекомендаціям МВФ 1990-х рр. призвело до того, що було втрачено можливості трансформації старих та створення нових інституцій та якісних інституційних середовищ. Це призвело б до відсутності негативних наслідків, які Україна сьогодні має, і, напевне, ще довго їх матиме. Все це свідчить про актуальність зростання значення та ролі інституціональної економічної теорії, інституцій та необхідності створення якісних інституційних середовищ у економічній та суспільній системі України.

Література

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)»: чинне законодавство станом на 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. Офіц. текст: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-viii#Text>

2. Базилевич В.Д., Маслов А.О. Інституціональна економічна теорія: історичний аспект / Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозіуму. Харків: ХНУ, 2005. С. 32–42.

3. Вплив сучасної інституційної теорії та розвиток економічної науки (матеріали теоретико-методологічного семінару). *Економічна теорія*. 2004, № 3 (липень – вересень). С. 92–107.

4. Гайдай Т.В. Парадигма інституціоналізму: методологічний контекст : монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 296 с.

5. Гриценко А.А. Особливості інституційної архітектури українського суспільства ХХІ століття. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку*. За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. Київ: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. С. 155–172.

6. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку*. За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. Київ: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. 1008 с.

7. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований. Под ред. д-ра экон. наук А.А. Гриценко. Харьков: Форт, 2008. 928 с.

8. Леоненко П.М. Українські витоки інституціоналізму. Історія економічних учень: Підручник. За ред. В.Д. Базилевича. Київ: Знання, 2004. С. 670–685.

9. Мандибуря В.О. „Тіньова” економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. Київ: Парламентське видавництво, 1998. 135 с.

10. Маслов А.О. Інституційна економічна теорія та проблеми інституційних перетворень при становленні сучасної економічної системи України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. Випуски 86-87. 2006. С. 22–26.

11. Маслов А.О. Інституціоналізм. Історія економічних учень: Підручник. За ред. В.Д. Базилевича. Київ: Знання, 2004. С. 1067–1247.

12. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки. Київ: Основи, 2000. 198 с.
13. Стратегія соціально-економічного розвитку України. Київ: НАН України, Інститут економіки, 1994. 231 с.
14. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції». Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. Прогнозування НАН України, М-во економіки з питань європ. інтегр. України. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2004. 416 с.
15. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. Київ: Логос, 2003. 631 с.
16. North, Douglass. C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2019), The Law of Ukraine “”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-viii#Text> (Accessed 05 June 2023).
2. Bazylevych, V.D., Maslov, A.O. (2005), “Institutional economic theory: historical aspect”, *Instytutsiina arkhitektonika ta mekhanizmy ekonomichnoho rozvytku* [Institutional archiectonics and mechanisms of economic development], KhNU, Kharkiv, Ukraine, pp. 32–42.
3. Ekonomichna teoriia (2004), “Influence of modern institutional theory and development of economic science] (materialy teoretyko-metodolohichnoho seminaru)”, *Ekonomichna teoriia*, vol. 3, pp. 92–107.
4. Haidai, T.V. (2008), *Paradyhma instytutsionalizmu: metodolohichniy kontekst* [Paradigm of institutionalism: methodological context], Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet», Kyiv, Ukraine.

5. Hrytsenko, A.A., (2003), *Osoblyvosti instytutsiinoi arkhitektoniky ukrainskoho suspilstva KhKhI stolittia. Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku* [Features of institutional architecture of Ukrainian society of the XXI century. Economy of Ukraine: strategy and policy of long-term development], In-t ekon. prohnovuv. Feniks, Kyiv, Ukraine pp. 155–172.
6. Hejets', V.M. (2003), *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku* [Economy of Ukraine: strategy and policy of long-term development], Feniks, Kyiv, Ukraine.
7. Hrytsenko, A.A. (2008), *Instytutsyonalnaia arkhytektomyka y dynamyka ekonomicheskyykh preobrazovanyi* [Institutional architecture and the dynamics of economic transformation], Fort, Kharkiv, Ukraine.
8. Leonenko, P.M., (2004), *Ukrainski vytoky instytutsionalizmu. Istoriia ekonomichnykh uchen* [Ukrainian origins of institutionalism. History of Economic Apprenticeship], Znannia, Kyiv, Ukraine, pp. 670–685.
9. Mandybura, V.O., (1998), „*Tinova*” *ekonomika Ukrainy ta napriamy zakonodavchoi stratehii yii obmezhenia* [“Shadow” economy of Ukraine and directions of legislative strategy of its limitation], Parlamentske vydavnytstvo, Kyiv, Ukraine.
10. Maslov, A.O., (2006), “Institutional economic theory and problems of institutional transformations in the formation of the modern economic system of Ukraine”, *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika*, vol. 86-87, pp. 22–26.
11. Maslov, A.O., (2004), *Instytutsionalizm. Istoriia ekonomichnykh uchen* [Institutionalism. History of Economic Apprenticeship], Znannia, Kyiv, Ukraine, pp. 1067–1247.
12. Nort, D., (2000), *Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change and functioning of the economy], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

13. Instytut ekonomiky (1994), *Stratehiia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy* [Socio-economic development strategy of Ukraine], NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky, Kyiv, Ukraine.

14. Halchynskyi, A.S. and Heiets, V.M. (2004), *Stratehiia ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy (2004–2015 roky) «Shliakhom Yevropeiskoi intehratsii»* [Strategy of Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015) "Through EuropeanIntegration"], Nats. in-t strateg. doslidzh., In-t ekon. Prohnozuvannia NAN Ukrainy, M-vo ekonomiky z pytan yevrop. intehr. Ukrainy.: IVTs Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

15. Chukhno, A.A., (2003), *Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta yikh znachennia dlia Ukrainy* [Post-industrial economy: theory, practice and their importance for Ukraine], Lohos, Kyiv, Ukraine.

16. North, D. C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2023 р.